

TAPINAKLAR ve KUTSAL ALANLAR

(DIA) Vespasian, Forum'un kuzeyine barış tanrıçası Pax'ın (Templum Pacis) tapınak alanını, bahçesiyle, sütunlu avlularla, çok ünlü heykellerle ve kütüphanesiyle birlikte yaptırmıştır. Templum Pacis ile Augustus Forum'u arasındaki Forum ile Esquilin arasında çok sık kullanılan geçiş alanı, Domitian tarafından kendi koruyucu tanrısı Minerva için tapınağı ile birlikte bir Forum'a dönüştürülmüştür (açılışı NERVA tarafından yapılmıştır; Nerva Forum'u ya da Forum Transitorium). **(DIA)** Bu alanın kuzeyinde daha sonra İmparator Trajan devasa Bazilika Ulpia ile **senato ve halk tarafından onun şerefine** yaptırılan Trajan Sütunu'nu da içeren en büyük forumu inşa ettirmiştir. **Bu sütunun kaide kısmına imparator ve eşi Plotina defnedilmiştir.** En yeni araştırmaların sonuçlarına göre tüm forum alanının üzeri kapatılmış olmalıdır.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde yenilenen tapınaklardan özellikle imparatorlar ve başkent Roma'nın yüceltilmesi için yapılan tapınaklar büyük önem taşır. Hadrian, Roma ve Venüs için yaptırmış olduğu çok büyük ölçülerdeki çift tapınak ile imparatorluk için yeni bir dinsel merkez yaratmıştır. **(DIA)** Aynı zamanda Augustus'un tanrılaştırılması için Agrippa tarafından yaptırılan **Pantheon**'u çok etkileyici tam kubbesi ve tapınak biçimli girişile yeniden yaptırmıştır. Buna tanrılaştırılmış imparator ve ailesi için yaptırılan diğer dinsel yapılar da eklenebilir.

Tapınağın çekirdeğini dikdörtgen bir mekân oluşturur (Yun. Naos; Lat. Cella). Çoğunlukla bu mekân uzun oranlara sahiptir. Ana mekânın önüne çoğunlukla bir ön oda (Yun. Pronaos) ve genelde yine mekânın arkasına bir arka oda (Yun. Opisthodomos) birleşir. Pronaos ve Opisthodomos tapınağın uzun kenarlarındaki duvarları ile çevrelenir. Bu uzun yan duvarlar fil ayağı biçiminde sonlanır. Bu duvarların bitimlerine **anta** adı verilir. Anta duvarları arasında genelde sütunlar yer alır.

Templum in Antis: Pronaoslu tapınaklar, antalı tapınak ya da templum in antis olarak adlandırılırlar. Eğer bu tür tapınaklarda bir opisthodomos varsa, **amphidistil in antis** (çift antalı tapınak) adını alırlar. En basit ve en eski tapınakların bu biçimi Myken megaron örneklerine kadar geri gitmekte dolayısıyla köklerini buradan almaktadırlar.

Prostylos: Eğer pronaos önünde sütun dizisi yer alırsa bu tür tapınak prostylos; eğer opisthodomos önünde de sütun dizisi var ise o zaman **amphiprostylos** olarak adlandırılır. Sütun sayısına göre tetrastyl prostylos, hexastil prostylos'da olarak adlandırılır.

Peripteros: Peripteros olarak adlandırılan tüm tapınakları bir sütun sırası dört bir taraftan çevrelemektedir. Cella duvarı ile sütun dizileri arasında kalan yürüme alanı PTERON olarak adlandırılır.

Dipteros: Eğer naosu çift sıra sütun çevreliyorsa (bu durumda cella duvarı ile dış sütun sırası arasında çift Pteron oluşur) bu tapınaklara **dipteros** adı verilir. İç sütun sırasının kaldırılmasıyla tek sıra sütun dizisine sahip olan tapınaklara ise **pseudodipteros** (yalancı dipteros) adı verilir.

İon tapınak mimarisinin bir özelliği yaklaşık 50x100 m ölçülerindeki bir alan üzerine inşa edilen devasa Dipteros tapınaklardır. Bu tapınaklar arasında Samos'daki Rhoikos Tapınağı olarak adlandırılan 3. Hera Tapınağı, dışta 8x21, içerde 6x19 sütunludur ve MÖ 570-560 yıllarına tarihlenmektedir. Ayrıca dünyanın yedi harikasından biri sayılan Ephesos Artemis Tapınağı ilk MÖ 560-550 yıllarında yapımına başlanmış ve en geç MÖ 440 yıllarında tamamlanmıştır. Dışta 9x21, içre 7x19 sütuna sahiptir.

Samos Heraion'unun ana mekânı yani naos'unun üzeri kapatılmışken (bu durumda cella içerisinde bir çift sıra sütun eklenmiş olmalı), Ephesos Artemis ve Didyma Apollon tapınağında olduğu gibi diğer devasa dipteros'ların ana mekanları açıktır yani Hypetral tapınaktır (bir sekos'dur). Bu büyük tapınaklar Arkaik Dönem İon Mimarisi'ne özeldir. İonia, Hellenistik Dönem'de de böyle büyük bir canlılığı tekrar yaşamıştır. Peisistratoslar tarafından yapımına başlanan Atina'daki Olympieion, Samos Heraion'u örnek alınarak inşa edilen bir istisnayı oluşturur.

Nadir olarak yuvarlak (Tholos) tapınaklar görülür (Epidauros, Gruben Abb. 129-130, Atina Prytaneion). Eğer söz konusu yuvarlak yapı sadece tek sütun sırası ve bir çatıdan oluşuyorsa **monopteros** olarak adlandırılır. Eğer bu yuvarlak yapıda sütunların iç kısmında bir cella mevcut ise o zaman **tholos** adını alır.

➤ Roma Tapınakları hem Etrüsk hem de Yunan tapınaklarını örnek almıştır. Etrüsk tapınak mimarisinin karakteristik özelliği olarak tapınağın bir podyum üzerinde yükselmesi, vurgulu tek cephelilik (frontalite), basık (tıknaz) oranlar ve toskana düzeninin kullanılması sayılabilir. Vitruvius'a göre tosakana, dor düzeninin italik versiyonudur ancak yuvarlak bir kaide üzerindeki yivli sütunları dışında üç bölümlü derin bir ön avlu (pronaos) arkasında duran ve buna bağlı olarak ta daha çok kareye yakın bir temel planına sahip Cellae'nin varlığı da bu özelliklere eklenebilir. Böyle tapınakları Vitruvius Toskana Tapınakları olarak adlandırmaktadır (VII, 7, 1vd.). Tapınak mimarisinin bu özelliklerini Roma'daki Kapitol

tepesinde yer alan ve erken Roma Dönemi tapınakları arasında sayılan Iuppiter Optimus Maximus tapınağı taşımaktadır. Bu tapınak MÖ 6. yy'da Etrüsk Kralları tarafından inşa edilmiş olmalıdır.

Yunan Tapınak Mimarisi'nin etkisi altında Roma Tapınakları da sütunlarla çevrilmiştir. Bu durumda birçok farklı tipler ortaya çıkmıştır. Nadir olarak tapınağın tümünü çevreleyen gerçek peripteros'lar görülür (Roma Largo Argentina). Çok daha fazla olarak **peripteros sine postico** (Roma Largo Argentina) ortaya çıktığı görülür. Bu tip tapınaklarda uzun kenarlar ve cephe sütunlu iken arkada sütun dizisi yer almaz. Ayrıca karışık bir biçim olan pseudoperipteros'un da sık olarak kullanıldığı görülür. Bu tipte sadece tapınağın cephesinde serbest sütunlar yer almakta olup, yan ve arka cephelerde sütunlar yerlerini cella duvarındaki yarım sütun pilasterlere bırakmışlardır (Roma Portunus Tapınağı). Bu tapınakların hepsinde bir podyum üzerinde yükselmeleri, vurgulu tek cephelik ortak özelliğidir. Bu durum, sadece cephedeki podyumun merdivenlerle ulaşılmasıyla daha da vurgulanmıştır. Arka cephe mimari olarak bariz bir şekilde ön cepheden daha basit düzenlenmiştir. Roma Dönemi'nde korinth düzeni daha çok, ion düzeni daha nadir olarak tercih edilmiştir.

Roma'daki erken dönem tapınakları, tuf, kireçtaşı ve travertenden inşa edilmiştir. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde tek-tük de olsa Yunan mermerinden yapılmış tapınaklar ortaya çıkmıştır. Augustus ile birlikte Carrara'daki Luni mermer ocağının işletilmesi açılmasıyla hemen hemen tüm tapınakların mermerden yapılması mümkün olmuştur.

Dikdörtgen tapınakların yanında, yuvarlak örnekler de Yunan Tholos'larını örnek alan tapınaklar da mevcuttur (Roma'daki Forum Boarium'daki Hercules Victor Tapınağı). Ayrıca çok özel tipler de geliştirilmiştir. Özellikle Roma'da Mars alanındaki Pantheon bu gruba dahildir. Bu tapınağın girişi dikdörtgen biçimli ve alınlıklı bir pronaos'tan oluşur. Pronaos'a bağlı 43,3 m çaplı kubbesiyle yuvarlak yapı çok önemli bir türü oluşturur.